

De moeilijke weg terug naar de democratie – zie Chili

Caroline de Gruyter

Overall in de hoofdstad stond op de muren: „We hebben hem eruit gegooid met een potlood!” Dat sloeg op het rode potlood waarmee het volk tot ieders verrassing de dictator had weggestemd en ’s lands terugkeer naar de democratie had bezegeld.

Dit was niet Boedapest deze week, waar premier Orbán na zestien jaar autocratisch bewind overtuigend de verkiezingen verloor. Het was ook niet Warschau in 2023, toen een coalitie van oppositiepartijen genoeg stemmen haalde om te voorkomen dat de extreemrechtse PiS-partij de rechtsstaat verder zou slopen. Nee, de potlood-slogan verscheen op muren in Santiago, de hoofdstad van Chili. Generaal Augusto Pinochet, die in 1973 met een coup aan de macht was gekomen, verloor tot veler verbazing in 1988 een referendum over het aanblijven van zijn regime. Een jaar later beet hij weer in het stof, bij de eerste democratische verkiezingen sinds de staatsgreep. Een coalitie van democratische partijen zegevierde. Vanaf 1990 gaf de christen-democraat Patricio Aylwin de overgang naar de democratie – de *transición* – als president vorm.

Niemand in Europa besteedde veel aandacht aan die transitie. Goed nieuws is vaak geen nieuws. Chili was ver. Daarbij, de Berlijnse Muur viel in 1989 en Europeanen waren erg bezig met zichzelf. Maar wie vlak na het aantreden van Aylwin in Chili was, zoals ik, kon vaststellen dat een democratische transitie delicaat is en behoorlijk frustrerend kan zijn. Zoals de latere president Ricardo Lagos in 2005 opmerkte: „Vijftien jaar geleden werd Chili weer een democratie en nu pas kunnen we zeggen dat de transitie voltooid is.”

Onmogelijk om hier niet aan te denken bij de euforische taferelen aan de Donau zondag, tegenover het imposante Hongaarse parlamentsgebouw aan de andere oever. Anders dan in Chili destijds en Polen in de afgelopen twee jaar heeft Peter Magyar met één partij, Tisza, een klinkende overwinning behaald. Hij leidt, anders dan Aylwin en premier Donald Tusk nu in Polen, geen rammelende coalitie van partijen die het behalve over hun afkeer van de verslagen autocraat over weinig eens zijn. Magyar heeft bovendien een parlementaire meerderheid waarmee hij de grondwet kan wijzigen. Maar net als in Chili en Polen moet ook hij democratische normen herstellen in ’s lands belangrijkste instituties waar de rot dieper zit dan velen zich realiseren.

In Chili had Pinochet senatoren en generaals voor het leven benoemd. Zelf bleef hij nog jaren opperbevelhebber. Hij deed alles om Aylwins beloften van gerechtigheid voor de slachtoffers van de junta te torpederen. Elk moment kon hij militairen, loyaal aan hem, uit de barakken halen en weer een staatsgreep plegen. Ook wat betreft sociale gerechtigheid liep Aylwin spitsroeden. Hij handhaafde het vrije-marktkapitalisme van Pinochets ‘Chicago Boys’, omdat hij economische groei nodig had en ’s lands welgestelden – die het economische debacle onder de socialistische president Allende niet waren vergeten en daarom de coup hadden gesteund – niet tegen zich in het harnas wilde jagen. Het duurde jaren voor de antidemocratische sporen van het Pinochet-tijdperk enigszins waren uitgewist. Velen koesterden torenhoge verwachtingen en waren vervolgens permanent ontevreden. Zelfs kunstenaars klaagden steen en been – zonder dictatuur raakten velen gedesoriënteerd. „We zijn onze inspiratie kwijt”, zei een hunner, triest en bloedeerlijk.

Ook in Polen is de frustratie enorm. Rechtbanken zitten vol PiS-aanhangers. Tusk wachtte twee jaar met belangrijke hervormingen, totdat de PiS-president vervangen zou zijn. Maar toen werd er wéér een PiS-president gekozen. En zoals de Poolse activist en publicist Slawomir Sierakowski laatst [schreef](#), steekt die Tusk constant spaken in het wiel. Hij zit er sinds augustus en weigert categorisch de benoemingen van 46 rechters en 88 ambassadeurs te bekrachtigen.

Nogmaals, elk land is anders. Magyar geeft aan dat hij een paar snelle veranderingen wil, om hoge verwachtingen in te lossen en stagnatie te vermijden. Maar de les van Chili en Polen is toch dat er geen *quick fix* is voor het herstel van de democratie. Het potlood, dat is nog het makkelijkste deel.